

Recenzija
Jadranka Dujčić

Akira Iriye:

Cultural Internationalism and World Order

Baltimore, The John Hopkins University Press, 1997.

Akira Iriye (1934., Tokio) profesor je povijesti na Harvardu. Pisac je brojnih knjiga: *Power and Culture: The Japanese-American War 1941-1945*, *The Globalizing of America, Across the Pacific: An Inner History of American-East Asian Relations*, *China and Japan in the Global Setting*.

Ako ste prevladali "strah" od naslova i odagnali bauke i aveti socijalističkog internacionalizma što još uvijek kruže ovim našim prostorima, suočit ćete se s jednom vrlo suvremenom temom. Akira Iriye kao povjesničar, u svojoj knjizi pokušava, na kraju dvadesetog stoljeća, spoznati snage koje oblikuju današnji svijet te smatra da bi posebnu pozornost trebalo posvetiti području kulture, koje će zasigurno imati odlučujuću ulogu u određenju svijeta u sljedećem tisućljeću.

Akira Irye međunarodne odnose promatra kao intelektualni i kulturni fenomen. Njegova osnovna ideja je da svjetski poredak treba biti određen kroz interakciju na razini kulture.

Knjiga je pokušaj da se razumije takav oblik svjetskog poretka u kojemu pojedinci i grupe iz raznih područja djelatnosti nastoje razviti alternativnu zajednicu naroda utemeljenu na njihovoj kulturnoj razmjeni. Djelovanje i naponi kulturnih stvaralaca doprinose svjetskoj zajednici i obogaćuju razumijevanje međunarodnih odnosa. Ukupnost svih njihovih nastojanja pisac naziva *kulturnim internacionalizmom*. Znanstvenici, umjetnici, glazbenici iz svih zemalja značajno doprinose u stvaranju svjetske povijesti, pri čemu nije bitno iz koje zemlje dolaze, jer njihov se utjecaj širi izvan nacionalnih granica, a njihove vizije preživljavaju u ratovima i sukobima nacionalnih interesa. Pojam internacionalizma ovdje se koristi kako bi se označila ideja, pokret ili institucija koja nastoji preoblikovati prirodu odnosa među narodima kroz međunarodnu suradnju u različitim oblicima: vojnim savezništvima, sigurnosnim pitanjima, trgovinskim ugovorima, ali internacionalizam se javlja i u drugim oblicima kroz koje se izražava težnja uspostave mirnog i stabilnog svjetskog poretka. Autor je usvojio opću definiciju pojma kulture: način mišljenja, ideologiju, emocije, životni stil, obrazovanje i umjetnost.

Prvo poglavlje knjige govori o ideji internacionalizma i njegovim po-
javnim oblicima. Pravni internacionalizam oblik je internacionalizma gdje
je naglasak na međunarodnom pravu i arbitraži. Ekonomski internaci-
onalizam podrazumijeva ekonomske transakcije koje jačaju nezavisnost
i mirne odnose među narodima. Kulturni internacionalizam najbolje je
izražen kroz međunarodnu komunikaciju, razumijevanje i suradnju.
Svjetski poredak ne nastaje samo potpisivanjem pravnih dokumenata,
osnivanjem međunarodnih sudova ili jačanjem trgovine, već značajnu ulo-
gu imaju pojedinci i organizacije, koji doprinose jačanju suradnje među
državama. Bilo koja koncepcija svjetskog poretka ili međunarodne za-
jednice sadrži sva tri oblika internacionalizma: pravni, ekonomski i kul-
turni.

Kulturni internacionalizam pojavio se kao značajna snaga u među-
narodnim odnosima krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kao odgovor na
jačanje vojnih snaga i kolonijalne dominacije. Iako se to razdoblje najčešće
označava kao uvod u prvi svjetski rat, isto tako, to razdoblje uzima se
kao uvod u povijest modernog internacionalizma. U ovoj knjizi, posebna
pozornost posvećena je razvoju kulturnog internacionalizma kao ključnog
aspekta suvremenih nastojanja ostvarenja što humanijeg i svijeta, a ele-
ment kulture označen je kao glavno obilježje internacionalizma dvadesetog
stoljeća. Nije iznenađujuće što kulturni internacionalizam obilje-
žava kraj 19. i početak 20. stoljeća, istovremeno kad su u svijetu jačali
i nacionalizam i militarizam. U suprotnosti s naoružavanjem i geopolitičkim
konceptima koji su dominirali u međunarodnim odnosima, inter-
nacionalisti su osjetili potrebu da sačuvaju viziju slobodne svjetske za-
jednice. Istovremeno, u svijetu je jačala ideja socijalističkog internacio-
nalizma koja je promovirala radničku solidarnost. Kulturni internaciona-
lizam, unatoč naglasku na međukulturalnoj komunikaciji, tada još nije
bio globalno zastupljen. Međunarodnom zajednicom dominirao je Zapad
kao "civilizirana" sila. Internacionalizam se odnosio na europske i sje-
vernoameričke narode. Razlog tome je što su zemlje izvan Europe i Sjje-
verne Amerike tehnološki i ekonomski bile zaostaliye od Zapada i niti
jedan koncept internacionalizma (bilo socijalističkog, bilo kapitalističkog)
se na njih se nije mogao primijeniti. Međunarodna suradnja bila je odre-
đena propozicijama koje su postavile Zapadne zemlje, dijeleći iste histo-
rijske, vjerske i rasne korijene. U tom kontekstu internacionalizam je,
pojavljujući se kroz aspekte zajedničke tradicije, u određenom smislu bio
"nacionalizam". Internacionalizam podrazumijeva međurasnu, interkul-
turalnu komunikaciju i suradnju među narodima različitih historijskih
nasljedja. Kulturni internacionalizam prije 1914. imao je ozbiljnih nedo-
stataka: temeljio se na parametrima Zapadne civilizacije, nastojeći igno-
rirati problem kulturne različitosti. Relativno je kasno stupio na scenu,

u predvečerje prvog svjetskog rata, kada su nikle brojne organizacije, održavane brojne konferencije koje su okupljale umjetnike, znanstvenike, vjerske vođe i mnoge druge osobe, a povezivali su ih slični interesi. Nažalost, kulturni internacionalizam nije mogao spriječiti događaje koji su uslijedili. Pokret je ponovo oživio nakon rata, s mnogo snažnijim utjecajem na kulturu.

Kulturni internacionalizam snažno je ojačao nakon prvog svjetskog rata, a do 1920. godine se znatno razvio, kada su intelektualci i umjetnici shvatili da stabilan i trajan mir jača s međunarodnom i kulturnom razmjenom i suradnjom. Uspoređujući to razdoblje s predratnim, pokret je sada jednako rasprostranjen, ali je manje elitistički i manje ograničen na Europu i Sjevernu Ameriku. U prijeratnom razdoblju razmahali su se nacionalistički osjećaji i potisnuli internacionalističke snage, a nakon rata internacionalizam se ponovno javio kao ključ za uspostavu novog svjetskog poretka. Grupa intelektualaca 1919. godine izdala je manifest poznat po tome što je naglašavao kulturne slobode i internacionalizam kao ključ poslijeratnog mira. Oni su tvrdili da su intelektualci i umjetnici služili egoističnim interesima svojih država što se više nikada ne smije ponoviti, već umjesto toga treba zagovarati samo istinu, slobodu bez granica, bez ograničenja, bez rasnih ili staleških predrasuda. Poslijeratni svjetski poredak mora se temeljiti na kulturnoj komunikaciji i razmjeni. Mnogi istaknuti intelektualci (Marie Curie, Albert Einstein, Fritz Haber i dr.) zagovarali su internacionalizam, posebno njegovu kulturnu varijantu. Kulturni internacionalizam nije nastao kao novi pokret iz ratnog pepela, već je zauzeo središnje mjesto u poslijeratnim raspravama o međunarodnim odnosima. Liga naroda bila je najbolji je primjer politike internacionalizma, jer je utjelovila potrebu za institucijom koja će zagovarati suradnju među narodima s ciljem očuvanja mira. Nezapađni mislioci i umjetnici, zajedno sa svojim europskim i američkim kolegama, razvijali su pojam kozmopolitske zajednice koja ne poznaje umjetne granice, gdje kulturni prostor ne pripada određenoj zemlji, već gdje ljudi i kulturni proizvodi različitih zajednica mogu slobodno djelovati. Moderna tehnologija tu je odigrala značajnu ulogu: radio, kinematograf i telefon, a kasnije i automobil, simbolizirali su novo doba masovnih komunikacija i popularizirali kulturna dostignuća. Poslijeratni internacionalizam suočio se s tim proizvodima masovne kulture koji su trebali biti iskorišteni u svrhu jačanja mira. Esperanto kao univerzalni jezik postao je simbolom međunarodne komunikacije.

Tridesete godine obilježile su snage, ideje i pojmovi suprotni idejama i ciljevima kulturnog internacionalizma: nacionalizam, rasizam, agresija i masovna ubojstva. Kultura i kulturni stvaratelji često su bili ukomponirani u nacionalnu vojnu silu, usput izgubivši svoju autonomiju i in-

ternacionalni karakter. Unatoč tome, internacionalizam nije nestao sa scene već je nastavio postojati u zadatim okolnostima. Isto tako, usprkos kolapsu kulturnog i svakog drugog internacionalizma u tridesetim godinama, svaki kulturni odnos među zemljama shvaćan je mnogo ozbiljnije od strane vlada nego ranije. Međunarodni kulturni odnosi aktivno su promovirani jednako u totalitarističkim i demokratskim zemljama, a kulturni odnosi nastojali su se odmaknuti od shvaćanja internacionalizma i vezati se za nacionalne interese. U tom procesu mjesto kulture u međunarodnim odnosima doživjelo je značajne promjene.

Velik broj prominentnih američkih intelektualaca smatrao je da budućnost svijeta leži u nekapitalističkim alternativnim oblicima kao što je sovjetski model društva, a mnogi od njih pridružili su se internacionalnom pokretu u Španjolskom ratu u borbi protiv fašizma. Vanjske politike svjetskih sila koje su se spremale za rat ranih tridesetih godina, znale su kolika je uloga kulturnih utjecaja i komunikacija. Umjetnici i intelektualci postali su svjesni političkih implikacija svojih aktivnosti koliko god su njihove poruke bile čisto umjetničke i stvaralačke, mogle su biti iskorištene u političke svrhe. Povezanost između kulture i politike nije naglašena samo u totalitarnim režimima već i u demokratskim državama, jer i demokratske države bile su prisiljene braniti svoju kulturu silom. U tridesetim godinama bilo je evidentno da je povećana politizacija kulture, jer je kultura, više nego ikad, stavljena u nacionalne okvire, što se negativno odrazilo na kulturni internacionalizam. Kultura je predstavljala stvarni element nacionalne sile i bila je korištena kao oružje. Svijet se nakon drugog svjetskog rata suočio s novim izazovima kulturnog internacionalizma, posebno u obliku hladnog rata kao fenomena, te u nastanku Trećeg svijeta. Hladni rat nije zaustavio poslijeratnu razmjenu programa, studenata i znanstvenika. Kasnih četrdesetih i pedesetih SAD je primio stotine studenata iz svih krajeva svijeta, uključujući i bivše neprijateljske zemlje pod programom GARIOA (*Government Appropriation for Relief in Occupied Areas*). Pedesetih godina mnoge su vlade sponzorirale razmjene u okviru *Fullbrightovog programa*, što je isto tako bio jedan od oblika internacionalizma. Bez sumnje, taj fenomen može se promatrati kao kulturni aspekt hladnog rata, ali bio je to više intelektualni nego politički fenomen.

Kulturno određenje međunarodnih odnosa danas u poslijehladnoratovskom svijetu ponovo dolazi u prvi plan. Kulturni internacionalisti danas su usredotočeni oko pitanja kao što su ljudska prava, zaštita okoliša, zaštita rijetkih vrsta životinja i biljaka. Međunarodni odnosi definirani pojmovima sile i interesa dopunjeni su pitanjima iz područja kulture. Znanstveni istraživački projekti o globalnim promjenama bit će način za preoblikovanje svjetskog poretka, pa se može zaključiti da kulturni

internacionalizam ima značajnu ulogu u sustavu međunarodnih odnosa koji postaju sve više određeni kao kulturni.

Iriye smatra da tradicionalno promišljanje međunarodnih odnosa kao rezultata odnosa sila i interesa treba zamijeniti novim shvaćanjima tih odnosa, u čemu kultura zauzima važno mjesto. Povijest kulturnog internacionalizma opisuje kao pokušaj uspostave kulturne suradnje, razmjene i uvažavanja u međunarodnoj zajednici, te pokazuje da je to bila konstantna pojava u međunarodnim odnosima dvadesetog stoljeća. Promicanje ideje kulturnog zajedništva zadnjih desetljeća temelji se na širenju ekonomske globalizacije i demokratskih ideja koje su zagovarali kulturni internacionalisti. Povijest internacionalizma Akira Iriye u ovoj knjizi tumači prvenstveno kao međukulturne odnose, a ne kao međudržavne odnose.

Pisac zaključuje da napore kulturnih internacionalista treba cijeniti kroz sadržaj svjetske politike. Trajan i stabilan svjetski poredak ne smije se više temeljiti samo na politici sile koju provode države i vlade, on jednako tako ovisi i o otvorenoj razmjeni kulturnih dobara među narodima kao i o zadovoljavanju zajedničkih kulturnih i intelektualnih interesa i potreba.